

УДК 351.5:341.3

В. П. СЛАГІН, І. П. ДАЦЮК

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Розроблено структуру механізму системи соціального захисту військово-службовців, в основу якої покладено принцип функціональної взаємодії окремих самостійних підсистем на основі домінуючої координації партисипаторної (громадської) складової системи.

On the basis of structurally functional approach the structure of mechanism of the system of social defence of servicemen is developed, in basis of which principle of functional co-operation of separate independent subsystems is fixed on the basis of dominant co-ordination of партисипаторної (public) of the component system.

Ключові слова: соціальна держава, система, механізм, структура, функція, соціальний захист військовослужбовців, партисипаторна модель.

Загальноприйняте визначення соціальної держави базується на принципі, що добробут кожного індивіда є колективною відповідальністю суспільства [1]. З огляду на те, що у Збройних Силах України продовжуються процеси, пов'язані з оптимізацією чисельності військовослужбовців і заходами, спрямованими на оновлення армії сучасними засобами ведення бойових дій, значна кількість військовослужбовців має бути звільнена в запас і забезпечена належними соціальними гарантіями. Але в умовах складної ситуації в економічній сфері це виявилось вкрай складним завданням, яке, до того ж, не завжди забезпечується чинним законодавством та існуванням ефективних механізмів соціального захисту військовослужбовців.

Актуальність теми обумовлена тим, що наукові дослідження в цій сфері, зокрема роботи, присвячені висвітленню соціального захисту військовослужбовців, носять переважно фрагментарний характер і не мають комплексного державного підходу, особливо з урахуванням процесів становлення громадянського суспільства в Україні. У наукових працях з питань соціального забезпечення військової сфери здебільшого містяться результати юридичного аналізу нормативно-правової бази, яка регулює соціальний захист, або суто фінансово-економічні аспекти проблеми, або ж досліджуються соціально-психологічні процеси військового середовища тощо. Поза увагою дослідників ще залишаються питання створення дієвих механізмів взаємодії органів державної влади та військового керівництва зі структурами, що представляють інтереси цільової соціальної групи, – громадськими об'єднаннями військовослужбовців у різних сферах суспільних відносин.

Методологію дослідження сформовано під впливом наукових праць українських і зарубіжних учених з теорії соціального захисту, зокрема соціального захисту військовослужбовців та їх взаємодії із суспільством, а саме: В. Алещенко, А. Амоші, В. Бережинського, А. Вітченко, В. Возженикова, В. Галеева, П. Гарсія, В. Гошовської, А. Коровникова, С. Корольова, Е. Лібанової, В. Скуратівського, Н. Чалдимова та А. Шишканова.

У дослідженнях А. Беблера, И. Голобородька, В. Греджева, К. Райса, Дж. Саймона, С. Хантингтона виявлено динаміку зміни структури й сутності військової організації країни у зв'язку з перетворенням командно-адміністративної держави на демократичну, постіндустріальну.

На особливу увагу заслуговують роботи вчених, де проаналізовано цивільно-військові відносини держави та громадянського суспільства, що відбувається відповідно до характеру взаємодії суспільства, державних інститутів і військової організації держави. Серед праць, присвячених зазначеній проблематиці, на особливу увагу заслуговують дослідження С. Бровка, Г. Гізена, В. Ліпкана, В. Серебряннікова та ін. Велику увагу в цих роботах приділено питанням цивільного контролю над державними військовими організаціями. Зокрема, В. Анісімов, А. Владимиров, В. Говоруха, С. Олійник, С. Печуров, Г. Хаген та інші автори аналізують різні моделі такого контролю й наводять їхні порівняльні характеристики.

Метою даної роботи є теоретичне обґрунтування та розробка рекомендацій щодо вдосконалення функціонування системи соціального захисту військовослужбовців у процесі формування та реалізації державної політики шляхом розробки механізмів паритетної взаємодії органів влади, військових структур і громадських організацій військовослужбовців.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання таких завдань:

- визначити шляхи вдосконалення моделі соціального захисту військовослужбовців із застосуванням структурно-функціонального підходу;
- розробити рекомендації щодо створення дійових механізмів функціонування системи соціального захисту військовослужбовців на основі принципів суспільної взаємодії.

Для створення комплексного механізму соціального захисту військовослужбовців з позицій виконання головних завдань з боку держави та суспільства можна запропанувати такий перелік його функцій [2]: соціально-інтегративна, соціально-регулятивна, соціально-захисна, соціально-організаційна, соціально-адаптивна.

Відповідно до вказаного переліку функцій необхідно створити окремі підсистеми, що забезпечують їх виконання у процесі функціонування загального механізму соціального захисту військовослужбовців.

1. Суспільно-політична підсистема.

До функцій цієї підсистеми можна віднести у першу чергу соціально-інтегративну функцію, що регулює процеси формування цілісної соціальної структури суспільства на основі прийнятої суспільно-політичної моделі соціальної справедливості через механізми розподілу, обміну та споживання виробленого

продукту. Вона знаходиться на першому місті насамперед тому, що стратегічно визначає функції інших механізмів загальної системи соціального захисту військовослужбовців і запускає функціонування усього механізму. В основі цього компоненту загальної системи є завдання забезпечення національної безпеки держави як головної складової суверенитету і незалежності української держави [3].

2. Правова підсистема.

Ця підсистема виконує соціально-регулятивну функцію, регламентує процеси нормативного забезпечення соціальних потреб об'єктів соціального захисту військовослужбовців та регулює їх взаємини. До неї належить комплекс нормативно-правового забезпечення всіх гілок влади щодо соціального захисту військовослужбовців.

3. Фінансово-економічна підсистема.

Фінансово-економічна підсистема реалізує соціально-захисну функцію – забезпечує систему матеріальними та людськими ресурсами, реалізує ті права й гарантії, що визначаються правовою підсистемою, забезпечує надання допомоги й підтримки групам, сім'ям і окремим військовослужбовцям, здійснює соціальне обслуговування та соціальну допомогу згідно з існуючою системою пільг і гарантії.

4. Організаційна підсистема.

Організаційна підсистема реалізує соціально-організаційну функцію, яка забезпечує формування й взаємодію соціальних інститутів і організацій, що обслуговують задоволення матеріальних і духовних потреб населення.

5. Партиципаторна (громадська) підсистема.

Для реалізації соціально-адаптивної функції запропоновано особливу підсистему, що сприяє соціалізації військовослужбовців, з метою їх активної участі в загальному механізмі соціального захисту військовослужбовців [4].

Після опрацювання кожної з п'яти вищезазначених підсистем, можемо представити загальний механізм соціального захисту військовослужбовців на основі принципу суспільної взаємодії як інтегровану систему, що поєднує в собі головні складові соціального захисту, в тому числі підсистеми, як такі, що забезпечують структурно-функціональну взаємодію та структурні елементи, що регулюють відносини усередині кожної підсистеми (рис.).

Суспільно-політична, правова, фінансово-економічна та організаційна підсистеми функціонують як самостійні складові загального механізму, що керуються формальними (державними, військовими) структурами. Однак, за законами самоорганізації складних систем, алгоритм управління повинен включати додаткову підсистему неформальної або самоорганізації, що “запускає” функціонування решти підсистем.

Структура механізму соціального захисту військовослужбовців за рахунок створення каналу “неформальний контроль – суб'єкти управління” зумовлює задіяння механізму неформальної самоорганізації, що функціонує паралельно з формальними структурами в рамках моделі “партиципаторного” управління.

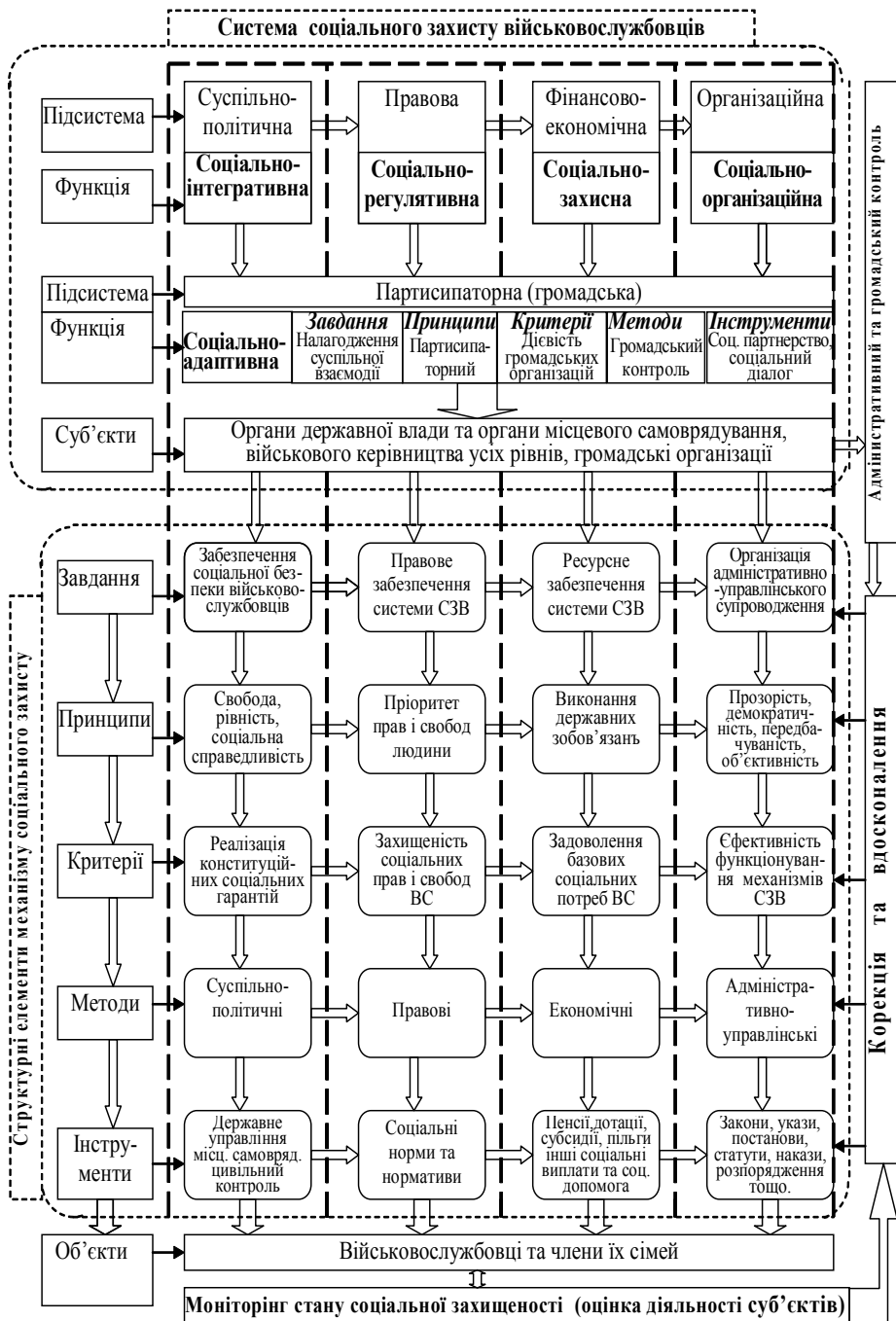

Рисунок. Механізм соціального захисту військовослужбовців

У даній структурі кожний з п'яти вказаних компонентів є функціональною підсистемою загального механізму соціального захисту військовослужбовців у сучасних умовах. Перелік державно- та суспільно-управлінських рішень, визначених цими функціями, включає такі інструменти, як управління, регулювання, реалізація рішень, контроль, заборона, обмеження, підтримка та ін.

Загальна структура механізму має інноваційні складові, що являють собою громадські об'єднання з наданням їм функцій планування та цивільного контролю в процесі функціонування системи соціального захисту військовослужбовців в Україні.

Результати дослідження, щодо вдосконалення функціонування системи соціального захисту військовослужбовців у процесі формування та реалізації державної політики в процесі розбудови соціальної держави шляхом розробки механізмів паритетної взаємодії органів влади, військових структур і громадських організацій військовослужбовців дозволяють сформулювати такі положення і висновки.

У результаті вивчення та опрацювання функціональних складових розроблено моделі їх взаємозв'язків на основі впливу домінуючих чинників з урахуванням синергетичного ефекту при взаємодії окремих елементів усередині складних соціальних систем. Після об'єднання в єдиний механізм зазначених підсистем було отримано інтегровану в єдиний комплекс систему, що функціонує за заданим алгоритмом відповідно до поставлених завдань.

На підставі проведеного структурно-функціонального аналізу розроблено загальний механізм соціального захисту військовослужбовців на основі принципу суспільної взаємодії у вигляді інтегрованої сукупності складових, що поєднує головні чинники соціального захисту, у тому числі й підсистеми, що забезпечують структурно-функціональну взаємодію, та елементи структури, які регулюють відносини усередині кожної окремої підсистеми.

Відмітною особливістю запропонованого механізму є наявність "партисипаторної" (громадської) підсистеми, що надає можливість за допомогою суб'єктів громадянського суспільства забезпечити участь широких кіл військовослужбовців, діючих, звільнених у запас або у відставку, і членів їх родин у прийнятті рішень з багатьох питань щодо їх соціально-правового захисту, а також зрушити та прискорити функціонування тих складових загального механізму, які постійно гальмуються з різних причин і, в першу чергу, – бюрократичних.

Важливо, щоб державні та громадські інституції, військовослужбовці та громадяни, які сьогодні є суб'єктами системи соціального захисту військовослужбовців, об'єдналися в єдину багаторівневу систему, що буде сприяти досягненню збалансованості суспільних відносин у військовій галузі.

В Україні потрібна розробка і реалізація державної стратегії подолання всіх негативних чинників, які суттєво впливають як на стан збройних сил, так і на їхній імідж.

У військовій сфері необхідно розробити й запровадити нові базові соціальні стандарти та нормативи якості життя військовослужбовців, механізми їх індексації, середньо- і довгострокові програми правового і соціального захисту. З цією метою у складі деяких цивільних університетів (не пов'язаних безпосередньо із військовою галуззю) доцільно створити Центри з вивчення військово-економічних проблем.

Пропонується створення у структурі Міноборони органу, відповідального за

формування інформаційної політики військового відомства, обов'язками якого буде розробка чіткої концепції та загальної PR-стратегії інформаційно-комунікативної політики Збройних Сил, створення позитивного іміджу української армії як в Україні, так і на міжнародній арені. З метою налагодження взаємодії з суспільними інститутами та підтримки населення, особливу увагу необхідно приділити тим інформаційним матеріалам, завдяки яким платники податків будуть знати, як і на що витрачається військовий бюджет у військово-соціальной сфері.

Для створення умов ефективної діяльності партисипаторної (громадської) підсистеми механізму соціального захисту військовослужбовців необхідна реалізація низки таких заходів:

- організація і проведення круглих столів, відкритих обговорень, громадських слухань, прес-конференцій, брифінгів, презентацій, дебатних турнірів, диспутів з питань прав людини під час несення військової служби, а також після звільнення у запас або відставку;

- здійснення партнерських проєктів у військовій соціальной сфері з українськими, іноземними партнерами та міжнародними інституціями;

- підтримка об'єднань громадян, пов'язаних з військовою службою та благодійних організацій шляхом надання консультативної, інформаційної, навчальної та технічної допомоги.

Серед важелів та інструментів цього механізму необхідно застосувати в першу чергу нефінансові ресурси, що включають: соціальной діалог, громадську ініціативу, соціальной партнерство у сфері цивільно-військових відносин, демократичний цивільний контроль, громадські слухання, консультації, інформацію тощо.

До функцій громадських організацій військовослужбовців повинно входити представництво інтересів військовослужбовців, контроль за дотриманням їх прав і привілеїв, ініціативна діяльність у сфері поліпшення соціальной-економічного положення військових, правовий захист що здійснюється в таких формах: юридична консультація, надання усної або письмової інформації, складання апеляцій і скарг; правова допомога в судових справах тощо.

Громадські організації військовослужбовців, такі як Спілка офіцерів України та ін., відповідно до структури партисипаторного механізму повинні впливати на кадрові питання, вирішувати житлові та інші соціальной проблеми, реально здійснювати правовий та соціальной захист військовослужбовців. Для цього потрібно ввести їх представників до атестаційних, житлових та інших громадських комісій.

Література:

1. Англо-російський словник. – М., 1992 ; New Webster's Dictionary, США, 1993.
2. Анохин П. К. Философские аспекты теории функциональности системы / П. К. Анохин. – М. : Наука, 1978. – 97 с.
3. Єлагін В. П. Суспільно-політичні та правові механізми системи соціальной захисту військовослужбовців в Україні / В. П. Єлагін, І. П. Дацюк // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр", 2009. – Вип. 2 (25). – 468 с.
4. Дацюк І. П. Соціальной захищеність військовослужбовців як складова

національної безпеки держави в умовах реформування української армії / Дацюк І. П. // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ НАДУ. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. – Вип. 3 (39). – 236 с.

Надійшла до редколегії 24.09.2009 р.